

LUND UNIVERSITY

Vadå stenåldersmänniska? – undervisning om genus och arkeologi.

Jennbert, Kristina

2001

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Jennbert, K. (2001). *Vadå stenåldersmänniska? – undervisning om genus och arkeologi*. Centrum för genusvetenskap, Lunds universitet.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

*Kristina Jennbert
Arkeologiska institutionen*

Vadå stenåldersmänniska? Undervisning om genus och arkeologi

Under flera år har jag provat olika former av undervisningsmetoder i arkeologiutbildningen. Följande rapport utvärderar en metod och tar sin utgångspunkt i ett undervisningstillfälle som handlar om genus och arkeologi. Syftet med undervisningen är att väcka intresse för genusfrågor och öka medvetenheten om jämställdhetsfrågor, men också att få studenterna att förstå problem i anslutning till arkeologisk tolkning. Könsperspektivet gör det möjligt att problematisera själva ämnet arkeologi. En av grundidéerna med undervisningen är att på ett tidigt stadium i arkeologiutbildningen integrera genusperspektiv i arkeologin för att synliggöra den stora betydelsen genus har för hur vi uppfattar människor som levde för länge sedan. Ett övergripande syfte med arkeologiutbildningen, menar jag, är att skapa goda möjligheter för studenterna så att de kan reflektera och kritiskt värdera sitt kursinnehåll och för att de skall kunna utveckla sin förmåga att belysa och granska vår egen samtid. Arkeologi är till sin karaktär både samtidshistorisk och politisk.

Tänk på en stenåldersmänniska!

Arkeologi handlar om att tolka och finna människor bakom fynden, och vi skapar en massa föreställningar om det förgångna. För att tydligt markera problematiken med arkeologisk tolkning använder jag mig av bilder. Eftersom arkeologin har vuxit fram under lång tid finns det alltsedan 1800-talet gravyrer, målningar och teckningar av människor som levde under den förhistoriska tiden. Bilderna illustrerar att den västeuropeiska etnocentrismen och androcentrismen i mycket hög grad också präglat uppfattningar om människor i ett avlägset förflutet.

Vid det första undervisningstillfället på en av de första delkurserna av arkeologiutbildningen inleder jag ganska abrupt med att be studenterna tänka på en stenåldersmänniska. Jag förespeglar inte vad som kommer att följa, utan strävar efter ett överraskningsmoment. Efter ett par minuters tystnad ber jag studenterna att svara på mina frågor genom att utan betänketid sträcka upp en hand. Min första fråga gäller om det var en man som först kom i tankarna. Med väldigt mycket fniss sträcker ca 95 % av studenterna upp sina händer. Och när jag frågar vidare har resterande personer i några fall tänkt på en kvinna, någon har inte tänkt på kön över huvudtaget, och en eller annan har också tänkt på barn.

Min nästa fråga blir vad det är för en sorts man som kom i tankarna. Efter en stunds tystnad lägger jag på en over-head (fig. 1) och undrar om det är en liknande man, som man hade tänkt på. Återigen mycket fniss, och utan att kräva svar inser alla att detta synliggörande av de inre tankarna är avslöjande för genusfrågor men också vilka svårigheter som det finns med arkeologiska tolkningar.

Fig. 1: *Stenåldersmänniska* (Dagens Nyheter 1985-09-01)

Ett annat tema som följer och som jag lägger fram på likartat sätt som föregående tema handlar om familjebildningar. Efter inledande diskussioner kring föreställningar om familjer hämtade från studenternas egna erfarenheter visar jag en gravyr av en stenåldersfamilj som är gjord på 1860-talet (fig. 2). Familjen består av pappa, mamma och tre barn. Mannen står upp och lutar sig mot en klippa, han spanar långt bort i fjärran – vad tänker han på? Kvinnan ägnar sig åt barnen. Hon sitter ned och ammar minstingen. Kvinnan och barnen är lägre placerade i kompositionen och bildar en egen enhet.

Fig. 2: *Stenåldersfamiljen anno 1870* (efter Figuier 1870)

Hundra år senare har inte bilden ändrats på något radikalt sätt (fig. 3). Bilden från 1970-talet visar samma komposition som 100 år tidigare. Men mannen tittar nu ner på kvinnan och barnet. Som en följd av ökad kunskap bär den modernare familjen sydda skinnkläder och inte pälsar.

Fig. 3: *Stenåldersfamiljen anno 1970* (efter Brinch-Petersen 1980)

På liknande sätt som med den första inledande frågan om stenåldersmänniskan följer därefter en diskussion om vilka uppfattningar vi i vår samtid, och speciellt naturligtvis arkeologer, har om familjebildningar i det avlägset förflutna. Ett tema handlar om vilka förebilder som finns i vår samtid om hur familjer levde tillsammans under stenåldern. Det sprider sig en igenkännande glädje när i det närmaste samtliga närvarande nickar åt exemplen *Barna Hedenhös* och *Familjen Flinta*. De båda tecknade serierna är riktade både mot barn och vuxna, och ger en alldeles förfärande konservativ syn på hur man kan uppfatta människor under stenåldern.

Tidens uppfattningar skapar forntidens människor. Genom bildkompositioner framträder kvinnor och män på olika sätt under olika förhistoriska perioder. Dessa bilder är resultatet av konstnärens tolkning av arkeologens och samtidens uppfattningar av människor. Det är därför både roande och avslöjande för både studenter och lärare att gemensamt studera bilderna för att se hur de förhistoriska kvinnorna och männen framträder under olika historiska tider.

En annan fråga som jag tar upp i samband med det första undervisningstillfället är jämställdhet. Det handlar då inte enbart om dagens situation utan jag tar utgångspunkt i en arkeologihistorisk tillbakablick. Manliga arkeologer har dominerat och dominerar fortfarande arkeologifämnet. Våra bilder och vår kunskap om det förgångna hänger naturligtvis samman med synen på de olika könen. Det finns en relation mellan arkeologins tolkningar och de varierande utbildningssituationerna som funnits för pojkar och flickor, män och kvinnor. Arkeologin knyts till politisk samhällshistoria, likaså till nutida förhållanden. Lite provocativt frågar jag bland annat om det i vår

samtid finns jämställdhet mellan könen. Vid flera tillfällen menar en del av studenterna att visst finns det jämställdhet. Ett av skälen som ges är att "sådant har ju hållit på sedan jag var liten". Men som Karin Widerberg påpekar, är många av dagens unga studenter uppväxta med jämställdhetsideologer (Widerberg 1998) och det påverkar naturligtvis i hög grad insikt och medvetenhet. I ett ämnesperspektiv är dessa erfarenheter oerhört nyttiga att ta del av, både för den yngre och äldre generationen.

Kan man göra så här?

Undervisningsformen upplevs både av mig som lärare och av studenterna som mycket positiv, eftersom den befrämjar undervisningsklimatet i seminarierummet och lyfter fram allmänmännsliga frågor av allehanda slag. Genom att exemplifiera genus och arkeologi med den avlägsna stenåldern kommer det tydligt fram hur samtidens värderingar sammanförs med tolkningar av det förgångna. Utan långa föreläsningar leder diskussionerna fram till insikter om de egna förväntningarna och ställningstaganden om genusfrågor och arkeologins tolkningsproblematik. Kanske är grunden till detta att de flesta människor har ett igenkännande perspektiv på genus och jämställdhet. Detta har Karin Widerberg explicit utvecklat till att studenterna skriver erfarenhetshistorier, och kopplar samman dessa med ett generationsperspektiv (Widerberg 1998:71f).

Diskussionen i samband med bilderna brukar vara livliga och känsloladdade, och jag har ibland med stora ansträngningar dragit diskussionerna i de riktningar jag önskat. En central fråga handlar ju om genus och en annan om arkeologins tolkningsproblematik. Genusperspektiv hjälper här till att visa hur samtidens värderingar styr våra tolkningar. En av de största svårigheterna har emellertid varit att strukturera diskussionerna, vilket sannolikt beror på att det just är värdeladdade och känslomässigt svåra frågor att analysera. Man vill få deltagarna dit man vill, samtidigt som man inte vill förringa något uttalande från deltagarna. Anna Wahls artikel var därför en befriande läsning, och hennes modell över *Molnet* (Wahl 1996) visar en sympatisk metod att lättare kunna fånga flera aspekter av feministisk forskning.

Jag skulle vilja använda Anna Wahls modell om feministisk forskning för att karaktärisera arkeologisk forskning. Forskning, politik och ideologi är begrepp som naturligtvis också är aktuella för arkeologin. Okunskap, missförstånd, föreställningar om feminism inklusive anti-feminism präglar arkeologisk forskning i lika hög grad som feministisk forskning.

Bilder från stenåldern är tacksamma att arbeta med i undervisningssituationer, eftersom myten om stenåldersvilden är så väl förankrad i modernitetens medvetande. Det finns emellertid lika enastående bildframställningar från andra tidsperioder. Arkeologins tolkningar hänger samman med samtidens värderingar om genus och jämställdhet. Detta hänger också samman med arbetsvillkor för manliga och kvinnliga arkeologer och den emancipatoriska rörelse som först i mitten av 1900-talet gjorde det möjligt för kvinnor att professionellt arbeta med arkeologi. Det är i dessa sammanhang som de arkeologiska tolkningar skall sättas in.

Det är dessa tolkningar och föreställningar om det förgångna som vi i vår samtid har att slåss emot. Det är därför betydelsefullt att genusperspektiv kommer in tidigt i den arkeologiska utbildningen. Genusperspektivet integreras i arkeologiutbildningen och det finns inga separata kurser i genusfrågor. Med ett kritiskt tänkande om människor, både

män, kvinnor, barn, unga och gamla, finns det möjligheter för en fullvärdigare bild av människors livssituationer under olika tider. Könroller och den manliga dominansen inom arkeologin avspeglas i de bilder som framtonar genom arkeologins historia. Subtillt avsänder bilder och språk ett budskap om en manlig dominans.

Undervisningen om genus och arkeologi bygger på integration. Det första undervisningstillfället som jag lyft fram i rapporten kan struktureras bättre. Framförallt kan diskussionerna tydligare styras i riktning mot reflektioner kring sambanden mellan genus, arkeologi och jämställdhet.

Binda samman trådar

Internatdagarna och det följande rapportskrivandet har givit mig möjligheter att utvärdera och reflektera kring min inledande undervisning i arkeologi. Man kan kanske kalla mitt undervisningsförfarande för en könsväckande pedagogik, som också problematiserar ämnet arkeologi på olika sätt. Den tar utgångspunkt i studenternas förväntningar och inställningar både till genus och till jämställdhet i vår egen samtids vardag, men också i förhållande till vad studenterna har för uppfattning om vad arkeologin handlar om. Under kommande kurser kommer undervisningen tydligare att bygga på:

- Överraskningsmoment
- erfarenhetshistoria
- *Molnet* modellen

Kristina Jennbert är docent och universitetslektor i arkeologi

Litteratur

- Brinch-Petersen, E. 1980: "Blev de myrdet alle tre?". I *Stenalder – Et jægerfolk for 7000 år siden*. 3. Poloserien. København: Munksgaard.
- Figuiet, L. 1870: *L'homme primitif*. Paris.
- Wahl, Anna. 1996: "Molnet – att föreläsa om feministisk forskning". I *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 3-4.
- Widerberg, Karin. 1998: "Undervisningens kön/Kön i undervisningen/Könad undervisning". I Eva Lundgren (red.): *Lärdomar och lärande. Undervisning i kvinno- och könsforskning i Norden. Rapport från symposium i Stockholm 28-29 september*. Stockholm: Centrum för kvinnoforskning/NIKK.

GENUSPERSPEKTIV I UNDERVISNING OCH LÄRANDE

*Rapport från en kurs för lärare inom området humaniora och teologi
Lunds universitet vårterminen 2000*

LUNDS UNIVERSITET 2001
CENTRUM FÖR GENUSVETENSKAP

